

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมธรรมชาติของมนุษย์ที่มีมาแต่โบราณกาลอันอาจสืบเนื่องมาจากสัญชาตญาณของมนุษย์มีความอยากรู้อยากเห็นสิ่งแปลกใหม่ การท่องเที่ยวจึงทำให้เกิดความพึงพอใจกลายเป็นความต้องการอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่มีมากขึ้นตามรายได้ของแต่ละคน นอกจากนั้นประชาชนบางกลุ่มอาจเดินทางท่องเที่ยวหรือพักผ่อนตามสถานที่ต่าง ๆ เพื่อผ่อนคลายความเคร่งเครียดในชีวิตประจำวัน ในสภาวะการณทางเศรษฐกิจที่เป็นไปอย่างเสรี การท่องเที่ยวก็มีการพัฒนาเจริญขึ้นเป็นลำดับจนกลายเป็นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งมีความสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมบริการที่เกี่ยวข้องกับการนันทนาการซึ่งได้มีบทบาทสำคัญยิ่งขึ้นเพราะนอกจากจะสามารถนำรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศมาให้แก่ประเทศชาติเป็นจำนวนมากแล้ว ยังช่วยสร้างงาน กระจายรายได้และความเจริญไปสู่ภูมิภาค และเป็นการผ่อนคลายความเครียดได้ดีอีกด้วย

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มีการพัฒนามาเป็นลำดับ ยิ่งมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ โดยเฉพาะการคมนาคมก็ยิ่งทำให้การเดินทางท่องเที่ยวได้ขยายวงกว้างออกไป โดยมีวัตถุประสงค์ต่างกันออกไป ไม่ว่าจะเป็นเพื่อธุรกิจ เพื่อการนันทนาการ และเพื่อศึกษาหาความรู้ในสิ่งที่ไม่เคยรู้ไม่เคยเห็น การท่องเที่ยวนั้นประกอบด้วยธุรกิจที่เกี่ยวข้องโดยตรงได้แก่ ธุรกิจการขนส่ง ธุรกิจด้านที่พักอาศัย ธุรกิจการนำเที่ยว และธุรกิจการค้าของที่ระลึก ธุรกิจเหล่านี้จะขายบริการให้แก่นักท่องเที่ยวโดยตรง และยังมีธุรกิจที่เกี่ยวข้องทางอ้อม เช่น การผลิตสินค้าเกษตรกรรม การผลิตหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น การซื้อบริการของนักท่องเที่ยว เป็นการสร้างรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่น และทำให้เศรษฐกิจของประเทศดีขึ้น จึงนับว่าการท่องเที่ยวเป็นการกระจายการสร้างงานและกระจายรายได้ไปสู่ชนบทอย่างแท้จริง (วิไลภรณ์ ชันติสิทธิ์ 2541) ส่วนในด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีนั้น เมื่อมีการท่องเที่ยวเป็นสื่อเข้าไปเผยแพร่และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม

เจ้าของท้องถิ่นก็เกิดความตระหนักถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมของคนในแง่ของการเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ควรได้รับการอนุรักษ์ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2540) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการท่องเที่ยวภายในประเทศมีการพัฒนาและเจริญรุดหน้าตามลำดับ นับตั้งแต่ได้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมและกระตุ้นการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ส่งผลดีต่อเศรษฐกิจของประเทศโดยรวม แต่ในทางตรงกันข้าม การเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว กลับทำให้สภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวและภาพพจน์ของการท่องเที่ยวถดถอยลง การจัดการท่องเที่ยวโดยทั่วไปมักประสบปัญหาที่สวนทางกันระหว่างการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมกับการพัฒนาอยู่เสมอ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2540) นอกจากนี้ อาจกล่าวได้ว่า " การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ต้องพึ่งพาสิ่งแวดล้อม " ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ทางสังคมและวัฒนธรรม เมื่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้พัฒนาเพิ่มขึ้นก็ย่อมต้องการใช้สิ่งแวดล้อมเหล่านี้มากขึ้นตามลำดับ ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหาหรือผลกระทบแล้วจึงเกิดในลักษณะเป็นวงกว้างและสามารถลุกลามได้อย่างต่อเนื่อง (กองวางแผนโครงการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2540) เนื่องจากทรัพยากรการท่องเที่ยวก็คือสิ่งแวดล้อม ถ้าหากการท่องเที่ยวช่วยรักษาสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรการท่องเที่ยวอยู่ในสภาพที่น่าเที่ยว ก็จะทำให้การท่องเที่ยวคงอยู่ต่อไปได้ แต่ถ้าทำให้สิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรการท่องเที่ยวเสื่อมโทรมหรือสูญเสียไปก็จะส่งผลให้การท่องเที่ยวหมดสิ้นไปด้วย (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา 2541)

จากปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรนี้เอง ได้ส่งผลโดยตรงต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้เป็นเพราะการสูญเสียความสมดุลในเรื่องใดเรื่องหนึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อความสมดุลในเรื่องอื่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อันส่งผลให้รูปแบบการท่องเที่ยวในปัจจุบันและอนาคตจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนแนวทาง เพื่อสร้างความสอดคล้องทั้งในแง่ของผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและความต้องการที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมให้ไปด้วยกันได้ แนวคิดในการจัดการการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นใหม่ โดยมีชื่อเรียกต่าง ๆ ทั้งภาษาอังกฤษ และภาษาไทย เช่น Sustainable Tourism, Green Tourism, Bio – Tourism, Conservative Tourism, Ecotourism, การท่องเที่ยวโดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อม การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ เป็นต้น แต่ที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายที่สุดคือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) (มูลนิธิโลกสีเขียว 2538) เพื่อสนองตอบความต้องการของประเทศในการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนา การอนุรักษ์และการสร้างเสริมประชาธิปไตยที่มาจากรากหญ้า (Grass Root) ประกอบกับกระแสของโลกในการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) มีส่วนผลักดันให้เกิด

ความร่วมมือระหว่างภาครัฐ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดตั้งระบบกระบวนการเพื่อประสาน การพัฒนาอย่างยั่งยืน ตั้งแต่ในระดับการตัดสินใจและระบุแนวทางปฏิบัติที่จำเป็น อีกทั้งประเทศไทยยังคงมีปัญหาในเรื่องการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร การแย่งชิงทรัพยากรโดยทั่วไประหว่างผลประโยชน์ของรัฐ ของประชาชน และของปัจเจกชน ประกอบกับประชาชนยังมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและต้องการใช้ทรัพยากรอยู่มาก แนวคิดเกี่ยวกับ “ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ” (Ecotourism) จะเป็นทางออกที่มีอนาคต เป็นมาตรการหนึ่งของการพัฒนาการท่องเที่ยวและการร่วมมืออนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวของประเทศ เป็นการกำหนดแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวภายใต้แผนแม่บท การพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2538)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) คือการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมุ่งให้เกิดการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวและทรัพยากรต่าง ๆ โดยเฉพาะระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่พัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยการพัฒนา สิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน (Environmentally Sustainable Development : Agenda 21) (มานพ เมฆประยูรทอง 2539)

นอกจากนี้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศยังต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นเป็นสำคัญ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2540) โดยถือได้ว่าเป็นพื้นฐานของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในองค์รวมของระบบ (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง 2527) กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นครอบคลุมการมีส่วนร่วมขององค์กรอื่น ๆ ด้วย แต่ได้เน้นให้ความสำคัญแก่ประชาชนท้องถิ่นในอันที่จะมีบทบาทในการกำกับ ดูแล และการควบคุมการท่องเที่ยวได้มากขึ้น และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี ซึ่งเราจะเห็นว่าประชาชนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นอย่างมาก เนื่องจากประชาชนเป็นเจ้าของท้องถิ่น สามารถเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงกับหน่วยงานของรัฐ หรือเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวระดับต่าง ๆ ความรู้สึกเป็นเจ้าของท้องถิ่นซึ่งมีความรัก ความหวงแหน พึ่งพิง และใช้ประโยชน์ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวอยู่แล้ว สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนแก่ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวได้ และ

ชุมชนจะต้องพัฒนาตนเองให้เป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานของรัฐกับชุมชนเอง และระหว่างชุมชนกับเอกชน ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยในสวนที่เชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของรัฐจะอยู่ในฐานะเป็นผู้รับทราบนโยบายแผนงาน และแผนปฏิบัติ ระหว่างชุมชนกับหน่วยงานเอกชนจะอยู่ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของฐานรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2540)

อุทยานแห่งชาติดอยผาแดง เป็นสถานที่ท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติของจังหวัดแพร่ มีเนื้อที่ 180 ตารางกิโลเมตร หรือ 112,500 ไร่ เป็นพื้นที่ต้นน้ำที่ไหลลงสู่แม่น้ำยม มีสถานที่ท่องเที่ยวมากมาย เช่น สวนหินมหาราช ภูเขาหินประกายรัง หรือร่องหินแตก ถ้ำผาแดง ดงตะแบก ถ้ำเอราวัณ และหาดวังเงิน เป็นต้น (สวนอุทยานแห่งชาติ 2542) ตำบลผาหมอก อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ เป็นตำบลที่มีพื้นที่อยู่ติดกับสถานที่ท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติดอยผาแดง และประชาชนในตำบลนี้ที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากอุทยานแห่งชาติดอยผาแดงมากกว่าตำบลอื่นๆ ในการดำรงชีพ เช่น หาของป่า สล่าสัตว์ เก็บสมุนไพร ซึ่งประชาชนท้องถิ่นเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในส่วนของการส่งเสริมการท่องเที่ยว การอนุรักษ์สถานที่ท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติให้อยู่ในสภาพเดิม หรือทำลายสิ่งแวดล้อม จากเหตุผลที่กล่าวมา ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง " ความสนใจและโอกาสของประชาชนรอบเขตอุทยานแห่งชาติดอยผาแดงเกี่ยวข้องกับกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ " เนื่องจากอุทยานแห่งชาติดอยผาแดงเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั่วไป ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปประกอบการพิจารณาวางแผนหรือรณรงค์ส่งเสริมให้ประชาชนเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และมีการพัฒนาการท่องเที่ยว ส่งเสริมให้คนในพื้นที่รอบเขตอุทยานมีโอกาสมากขึ้นทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม และเป็นการส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นมีรายได้ มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวมากขึ้นด้วย และเป็นการส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติดอยผาแดง พัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไป

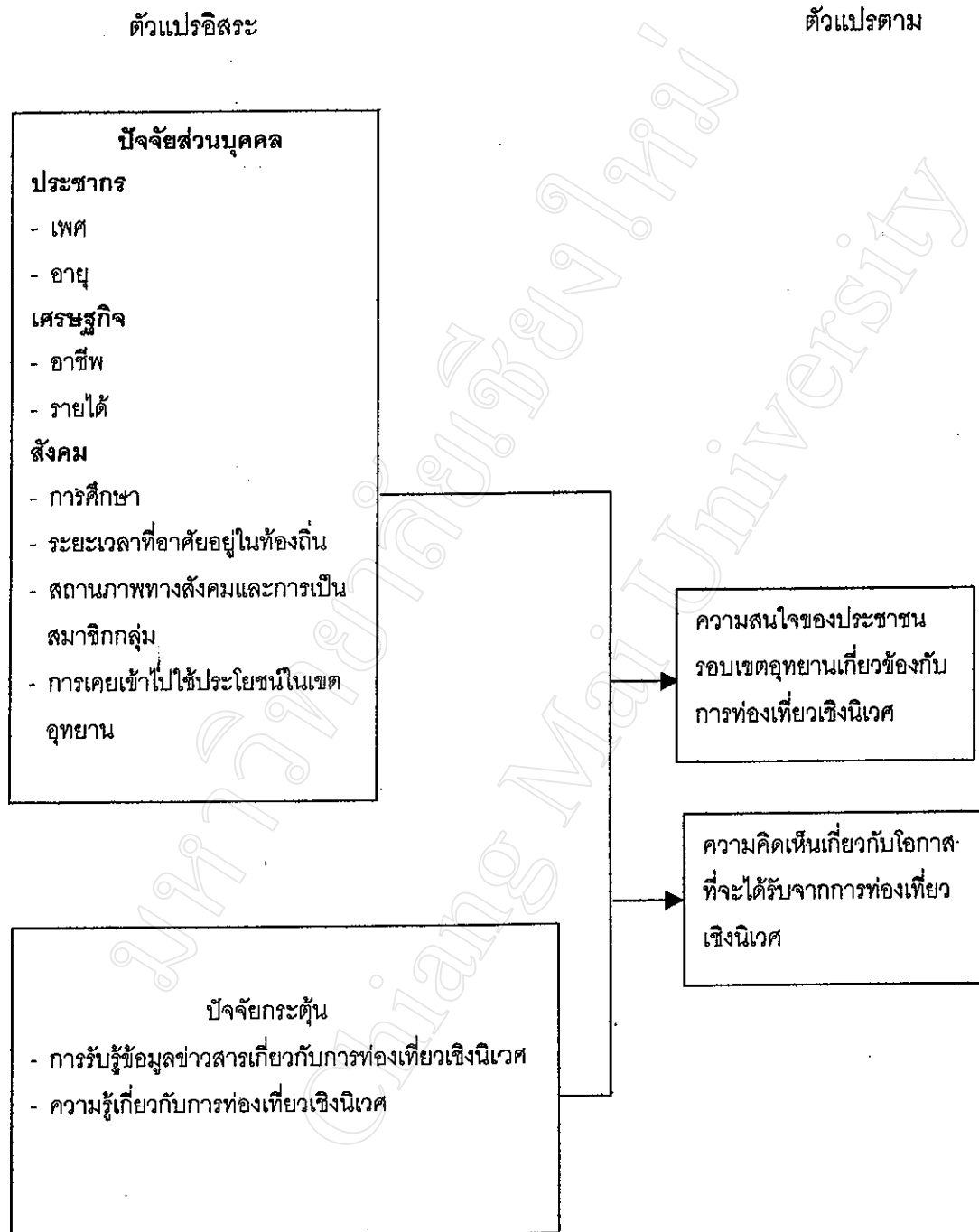
1.2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสนใจของประชาชนที่อาศัยรอบเขตอุทยานแห่งชาติ ดอยผากลองในเรื่องการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเกี่ยวกับโอกาสที่ประชาชนรอบเขตอุทยานแห่งชาติ ดอยผากลองจะได้รับจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1.3. สมมติฐานในการศึกษา

1. ประชาชนรอบเขตอุทยานแห่งชาติดอยผากลอง ที่มีปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยกระตุ้นแตกต่างกัน มีความสนใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแตกต่างกัน
2. ประชาชนรอบเขตอุทยานแห่งชาติดอยผากลอง ที่มีปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยกระตุ้นแตกต่างกัน มีความคิดเกี่ยวกับโอกาสที่จะได้รับจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแตกต่างกัน

1.4. กรอบแนวคิดในการศึกษา

1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเรียนรู้ถึงวิวัฒนาการ และประวัติศาสตร์ทางธรรมชาติ ด้วยความระมัดระวังที่จะไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทำลายคุณค่า หรือกระทบกระเทือนต่อระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น และเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนท้องถิ่นเกิดความสนใจและมีโอกาสจากการท่องเที่ยวเพื่อมุ่งเน้นให้เกิดสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศและการพัฒนา การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ความสนใจ หมายถึง ความรู้สึกกังวลและห่วงใยของชาวบ้านรอบเขตอุทยานแห่งชาติ ดอยผากลองที่จะเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และชาวบ้านได้แสดงออกโดยการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติดอยผากลอง โดยมีความสนใจร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การให้ความรู้เรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยว การประเมินผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว

โอกาส หมายถึง สิ่งที่ประชาชนรอบเขตอุทยานแห่งชาติดอยผากลองคิดว่าโอกาสที่จะได้รับจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งประกอบด้วย รายได้ การมีงานทำ การฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น ชนบทธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้าน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนการท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติดอยผากลอง

ประชาชนรอบเขตอุทยานแห่งชาติดอยผากลอง หมายถึง บุคคลผู้เป็นตัวแทนครัวเรือนที่สามารถให้ข้อมูลได้ และมีบ้านเรือนตั้งอยู่ในตำบลผามอก อำเภออลอง จังหวัดแพร่ ไม่น้อยกว่า 1 ปี